

Το Σώμα μου / Το Κόμμα μου ΤΟΥ ΤΑΚΗ ΣΠΕΤΣΙΩΤΗ

*Αδηφάγος ηδονή χωρίς διέξοδο τριγυρίζει το σώμα σου
Το σεξουαλικό όραμα τελευταίο μετερίζι της επανάστασης*

Φρίντα Λιάππα

Λυρικός επίλογος της Οδού Πατησίων

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ, *Επιθυμίες και Πολιτική. Η queer ιστορία του ελληνικού κινηματογράφου (1924-2016)*, εκδόσεις Αιγόκερως, σελ. 440

Παρότι κρινόμενος μες σ' αυτό το βιβλίο, ενέδωσα να πω δυο λόγια που όμως δεν θάθελα καθόλου να θεωρηθούν τυπική βιβλιοκρισία, αλλά μόνο κάποιες ελεύθερες σκέψεις που έκανα από τη σκοπιά του αναγνώστη, και μάλιστα όχι του τυπικά σινεφίλ αναγνώστη, αφού εκατοντάδες ταινίες που αναφέρονται είτε κριτικά, είτε απλώς καταλογραφικά στο πληθωρικό πόνημα *Επιθυμίες και Πολιτική*, ή δεν τις έχω δει ποτέ, ή πάνε χρόνια που τις είδα και τις έχω πια ξεχάσει.

Την queer ιστορία του ελληνικού κινηματογράφου από το 1924 έως το 2016, επιχειρεί στην εργασία του αυτή ο Κωνσταντίνος Κυριακός, όπως διαβάζουμε στον επίτιτλο. Είναι θέμα στο οποίο χρόνια εμμένει αν θυμηθώ την προγενέστερη εργασία του, του 2001, με τίτλο *Διαφορετικότητα και Ερωτισμός*, σε σελίδες 220. Στο μεταξύ η ορολογία διαφοροποιήθηκε, οι σελίδες αυξήθηκαν, από 220 της «διαφορετικότητας» έφτασαν αισίως τις 440, και ο συχνά χρησιμοποιούμενος όρος queer (αμετάφραστος) καλείται να εξιστορήσει τις δημιουργικές περιπέτειες της ομοφυλοφιλικής θεματολογίας και έκφρασης – άλλοτε κρυφότερα και εμμεσότερα, κι άλλοτε πιο απροκάλυπτα, σε 800 και πλέον ελληνικές ταινίες περίπου ενός αιώνα. Την λέξη queer την πρωτάκουσα τέτοια εποχή στο Λονδίνο το 1979. Ήταν ο τίτλος μιας ασπρόμαυρης φωτογραφικής σύνθεσης 2.50x 3.00 των Gilbert and George, που απεικόνιζε τους ίδιους σε μια φτωχογειτονιά του East London, κάτω από ένα τεράστιο γραφίτη Queer, που ωστόσο δεν κατέστρεφε με τη σύγχρονη βιαιότητά του μια τυπικά Ντικενσική ατμόσφαιρα της φωτογραφίας. Εις μάτην –επιστρατεύοντας όσες λέξεις-βρισιές από το εγγλέζικο αργκό λεξιλόγιο γνωρίζαμε-, με τον Μιχάλη Μήτρα και τη συγχωρεμένη Νατάσα Χατζιδάκι, προσπαθήσαμε να την μεταφράσουμε επακριβώς: «Αλλόκοτος»; «Πούστης»; «Αδερφάρα»; «Μη κανονικός»; –δεν καταλήξαμε. Σε μια συνέντευξή τους του 1996 οι Gilbert and George έλεγαν: «Όταν το 1977 κάναμε τις φωτογραφίες με τα *Βρωμόλογα* μια ήταν και η «Queer», λέξη ολότελα απαγορευμένη. Αυτή η φωτογραφία έκανε το γύρο της Αμερικής και ξεσήκωσε παντού μεγάλη εχθρότητα, ανάμεσα δε στην αποκαλούμενη «γκέι κοινότητα» πιο πολύ από οπουδήποτε. Τώρα, στη δεκαετία του '90 όλοι την χρησιμοποιούν. Το αναφέρω, γιατί όπως πληροφορούμαι και από τον Κυριακό, στο κεφάλαιο πέντε, σελίδα 236 του βιβλίου του: «[...] μια ανανεωμένη θεώρηση της ομοερωτικής επιθυμίας στην ελληνική κινηματογραφία, εντοπίζεται, όταν κυρίως από τις αρχές της δεκαετίας του '90, αρχίζουν να παράγονται μια σειρά ταινιών που παρακάμπτουν και αντιτίθενται στον ομοφοβικό συντηρητισμό και την απολογητική διάθεση παλαιότερων εποχών...».

Αλλά ας πάρουμε τα πράγματα με την αυστηρά χρονολογική σειρά την οποία άλλωστε ακολουθεί στα καλώς οργανωμένα και διεξοδικώς αναπτυγμένα επτά (7) κεφάλαια του βιβλίου του και ο συγγραφέας, συν μια εισαγωγή κι ένα ακόμη κεφάλαιο «Δίκην Επιλόγου». Η ιστοριογραφική συνέχεια, που επιλέγει ως βασική του μέθοδο, τον οδηγεί πίσω στις δεκαετίες του '50 και του '60 κατ' αρχάς. Χαρακτηριστική είναι η λεπτομερής απεικόνιση του ιστορικού πλαισίου, των κοινωνικών συνθηκών μέσα στις οποίες

πραγματώθηκαν οι ταινίες που εξετάζει, και οι οποίες ακολούθως αποτιμώνται αισθητικά με βάση την περιρρέουσα ατμόσφαιρα των χρόνων της παραγωγής τους. Στο πρώτο κεφάλαιο ανιχνεύονται queer στοιχεία σε γνωστές ελληνικές ταινίες, με όχι αναγκαστικά ομοφυλοφιλικό θέμα, άλλοτε στις σχέσεις των ηρώων τους (Ζορμπάς του Κακογιάννη), άλλοτε στην περιγραφή ενός ομοφοβικού κοινωνικού κλίματος – όπως ο εξαιρετα απεικονισμένος κόσμος των ανδρών στον ανοιχτό και δημόσιο χώρο της Ύδρας, που τρομοκρατεί την ευαίσθητη ηρωίδα στο *Κορίτσι με τα μαύρα*. Είναι η «Εποχή της Αποσιώπησης και της Απόκρυψης» – όπως ωραία λέει, τιτλοφορώντας το κεφάλαιό του ο συγγραφέας-, συνεπικουρούμενη και από το νομικό καθεστώς που θεωρεί κολάσιμη την ανδρική ομοφυλοφιλία, συνεπώς μια άμεση επιλογή ενός τέτοιου θέματος θα ήταν καταστροφική της καριέρας του σκηνοθέτη. Η λογοκρισία σχηματοποιεί την αισθητική. Κάτω από φαινομενικά ακίνδυνες ηθογραφικές πινελιές και ετεροφυλοφιλικούς έρωτες, ο ψυχισμός των ηρωίδων, εν γένει, του Κακογιάννη θυμίζει, κατ' ανάλογο τρόπο, τον Τενεσή Ουίλλιαμς που έκρυβε τους πόθους ή τις φαντασιώσεις του πίσω από τις δικές του gay icons –ηρωίδες. Εντυπωσιακό είναι ότι στην λαϊκή λογοτεχνία, των μαζών, λίγα χρόνια αργότερα, και στο μυθιστόρημα της εικοσιδύαχρονης τότε, 1960, Νέλλης Θεοδώρου, *Η Στεφανία στο αναμορφωτήριο*, πάνω στο οποίο στήριξε την πολύκροτη ταινία του ο Δαλιανίδης, έχουμε – μέσα σε περιβάλλον βίας και εγκλεισμού – μια αμεσότερη ομοφυλοφιλική αναφορά και μια λεσβία ηρωίδα ανάμεσα στις κρατούμενες. Στο «Κεφάλαιο Δύο» ένας άλλος παρεξηγημένος όρος επανεξετάζεται. Το camp και ο πολυπληθής θίασός του, ομοφυλόφιλων μεταμορφωτών, ανά τις δεκαετίες, τα διασκεδαστικά, παλιομοδίτικα δημιουργήματά τους, οι προσποιητά εκτεθλυμένες τσιρίδες και εμφανίσεις τους, που έκαναν τον Άντυ Γουόρχολ κάποτε να πει ότι οι τραβεστί είναι τα ζωντανά και περιφερόμενα αρχεία των χολλυγουντιανών γυναικών σταρ. Το camp δίχασε σημαντικούς θεωρητικούς όπως η Σούζαν Σόνταγκ (κατά) και ο Ρίτσαρντ Ντάιερ (υπέρ). Στα καθ' ημάς, οι υπερβολές του camp στοιχείου σε κωμωδίες του σωρού της δεκαετίας του '60 με πρωταγωνιστή τον Φίφη, τον κραυγαλέο γυναικωτό, είν' αλήθεια ότι συνέτειναν αρκετά στο να ενισχυθεί η αρνητική και απαξιωτική εικόνα που είχε η κοινωνία της εποχής για την αδερφή. Αξίζει ν' αναφέρω, εν είδει μαρτυρίας, τον απαξιωτικό τόνο με τον οποίο μιλούσε για τον φίλο του τον Παράβα (γνωρίζονταν από παλιά), ο παλιός Ελασίτης, και εις εκ των πρωτεργατών του Απελευθερωτικού Κινήματος Ομοφυλόφιλων το '77, Λουκάς Θεοδωρακόπουλος: «Μ' αυτές τις ρατσιστικές αηδίες που έκανε, τον Φίφη, και έγινε γνωστός, κατέστρεψε την καριέρα του ως σοβαρός ηθοποιός», μου έλεγε συχνά για τον Παράβα.

Στο υποδειγματικό στην σύνθεσή του «Κεφάλαιο Τρία», το εκτενέστερο του βιβλίου (σελίδες 71), εξετάζονται «Μηχανισμοί και Όψεις του Ομοφοβικού Μίσους», σε μια ευρεία κριτική σύνθεση που, δεξιολογικά υπερβαίνοντας τον Χρόνο, αναπτύσσει στοιχεία που αναφέρθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, στέκεται σε καινούργια, προϊδεάζοντας παράλληλα τον αναγνώστη και για θέματα που ο συγγραφέας θα μελετήσει στα επόμενα κεφάλαια. Η εξέταση της διαχείρισης της ομοφυλοφιλικής θεματολογίας από αριστερούς δημιουργούς, πάντα υπό καθεστώς λογοκρισίας και της εφτάχρονης δικτατορίας των συνταγματαρχών, δεσπόζει. Σε γνωστές ταινίες, το Ζ του Κώστα Γαβρά, ο, παρακρατικής δράσης, φασίστας δολοφόνος, είναι και ομοφυλόφιλος, ενώ στο *Χάπνυ Νταίη* του Βούλγαρη η ομοφυλοφιλία συνδέεται με τους βασανιστές σ' ένα νησί πολιτικών εξόριστων. «Σαν τους αριστερούς σας αγαπώ αδέρφια μου, παρόλο που κι αυτοί μάς κατατρέχουν» - τα γνωστά. Στις ιδιαίτερες *Μέρες του '36* του Αγγελόπουλου, ένα πραγματικό ιστορικό γεγονός χρησιμεύει για να γίνουν σαφείς οι αναλογίες μεταξύ πολιτικών και ερωτικών ταμπού, η δε γραφή της απόκρυψης, της αποσιώπησης, του εγκλεισμού πίσω από Τείχη ώχρας και από μυστήριες πόρτες κελιών με ήχους υπαινικτικούς, με τον αστό πολιτικό όμηρο του ερωμένου του, ενός νεανία του υπόκοσμου, προτείνει έξοχα, εκτός του καθαφικού τίτλου, και ένα 'Πώς', και μια ταινία πάνω στον οξείας εγκεφαλικότητας ποιητή Καβάφη θα μπορούσε να πραγματωθεί, αν

θάθελε να δει σφαιρικά αυτόν και το έργο του (Ιστορία- Μνήμη- Ηδονή), μακριά από αφελείς, οφθαλμοπορνικές εικονογραφήσεις και απλουστεύσεις: «Του ερωτισμού σου τα οράματα, βάλτα, μισοκρυμένα, μες τες φράσεις σου».

Η περιρρέουσα ατμόσφαιρα της δεκαετίας του '80, άρση της λογοκρισίας, σοσιαλιστική κυβέρνηση στην εξουσία, ίδρυση απελευθερωτικού κινήματος ομοφυλόφιλων, εκδόσεις βιβλίων και περιοδικών με queer θεματολογία, κρατική χρηματοδότηση ταινιών, ενθάρρυνε να χρηματοδοτηθούν θέματα με κοινωνικό στίγμα, παρά τον τρόπο του Aids, κι έτσι έχουμε ταινίες - θεμελιώδεις βάσεις: *Άγγελος* του Κατακουζηνού (1983), η ταινία που παρουσίασε πρώτη τους τραβεστί ως φαινόμενο κοινωνικό, τη δική μου *Μετεώρο και Σκιά* (1985), ως ταινία ελληνικής queer history, και όχι μόνο, την οποία ακολούθησαν κι άλλες την επόμενη δεκαετία-όπως τις αναλύει στο τέταρτο κεφάλαιο του βιβλίου του ο Κυριακός-, ο *Λιποτάκτης* (1988), των Κόρρα-Βούπουρα, ταινία που τράβηξε την υπόθεση της ομοφυλοφιλίας από τις πόρνες τραβεστί, από το μελόδραμα και το έγκλημα, αλλά και από το παρελθόν, δείχνοντας πιο καθημερινούς γκέι. Αμφίθυμη είναι η σχέση μου με την δεκαετία του '90. Μια προσπάθεια που έκανα τότε μ' ένα σενάριο, παρά τη θετική ανταπόκριση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Σεναρίου που με χρηματοδότησε, και κάποιων ξένων γραφείων παραγωγής πούχαν δείξει ενδιαφέρον, κόπηκε ως ακατάλληλη από το εδώ Κέντρο Κινηματογράφου, λόγω κάποιων ομοφυλοφιλικών σκηνών. Ένιωσα ότι δεν είχα συνομιλητές, ότι ήμουν αποκλεισμένος, δεν ξανάγραψα, σιγά-σιγά απομακρύνθηκα κι απ' τον κινηματογράφο, βρίσκοντας άλλες διεξόδους δημιουργικής διαφυγής. Ήταν η μοίρα μου φαίνεται, την δεκαετία που «άρχισαν να παράγονται ταινίες που αντιτίθενται στον ομοφοβικό συντηρητισμό», όπως πανηγυρίζει ο Κυριακός, εγώ να πέσω θύμα του. Ωστόσο διάβασα μ' ενδιαφέρον το πέμπτο κεφάλαιο του βιβλίου που εξιστορεί τα πεπραγμένα της δεκαετίας του '90, όπως και τα επόμενα δύο εκτενή δοκίμια με θέματα τον σα- πφικό έρωτα αλλά και την παρενδυσία στις ελληνικές ταινίες, κλείνοντας το βιβλίο με μια βαθιά ικανοποίηση αλλά κι ένα ειρωνικό υπομειδίαμα: Για φαντάσου, ρε παιδί μου, αναρωτήθηκα. Κι' *Η Δούκισσα της Πλακεντίας* queer; Κι *Ο πουλημένος* του ξεχασμένου Παναγιώτη Κωνσταντίνου queer; Και το *Delivery* του Παναγιωτόπουλου; - αναρωτήθηκα, λιγάκι με τον τρόπο που αναρωτιούνταν εδώ πιο κάτω, στα σκοτεινά δρομάκια του πάρκου, κάτι παλιές αδερφές, η Πεπίτα, κι η Σουβλίτσα στην εμφάνιση κάποιου περαστικού, μπερδεύοντας τις γλώσσες και τα φύλα: «Τζινάβει;», «Δικιά μας;», «Δεν τού φαίνεται! Τα μπουτ αντρικά!», την μαγική εποχή της εφηβείας μου. Συλλαμβάνοντας την ρευστή σεξουαλικότητα της ελληνικής κοινωνίας και του Έλληνα, ναι μεν, φορέα του χριστιανισμού, αλλά, στο βάθος, μη αποκομμένου από τις ειδωλολατρικές, παγανιστικές του ρίζες, ο Κυριακός αποτόλμησε μια μελέτη, που έχει όλο το αμφιλεγόμενο μεγαλείο της λέξης *Queer* - τη Δόξα και την Χλεύη. Η Ιστορία, η Πολιτική, ο Κινηματογράφος υπόκεινται σ' έναν οξύτερο έλεγχο από -τι άλλο;- μα από το Σώμα και την δική του πολιτική ιστορία, μ' άλλα λόγια: «Άλλοι πηγαίνουν στο σχολείο να μάθουν. Εγώ πήγα – στη σάρκα μου και στο κορμί μου να σπουδάσω...», καθώς γράφει ο παραγνωρισμένος ποιητής Άρης Δικταίος. Κι οι παραγνωρισμένες ταινίες μας, κάτω απ' τη στέγη αυτού του βιβλίου, βρήκαν έναν προσηνή, φιλόξενο και όλο κατανόηση οικοδεσπότη. Τον ευχαριστούμε.

Ο Τάκης Σπετσιώτης είναι σκηνοθέτης και συγγραφέας

Έργο του Μιχάλη Κατζουράκη